

УДК 004 + 37.016 + 821.161

*Дарія Лукьяненко,
ORCID iD 0000-0002-5538-5329
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а,
54001, м. Миколаїв, Україна
dariia.lukianenko@toippro.mk.ua*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто важливість інфомедійної грамотності в контексті освітнього процесу. Зроблено акцент на можливостях предмета «Зарубіжна література», де перекладні твори дозволяють розширити джерельну базу для формування складників медіакомпетентності.

На допомогу педагогові запропоновано низку завдань, реалізуючи які, як учитель, так і учні зможуть удосконалити навички роботи з інтернет-джерелами, уміння працювати в команді на засадах етичного спілкування, а також навчатися продукувати якісні медіатексти, що свідчитимуть про високий рівень інфомедійної грамотності й культури.

***Ключові слова:** етичне спілкування; інфомедійна грамотність; критичне мислення; медіапростір; фактчекінг.*

© Лукьяненко Д. В., 2020

Вступ. Питання медіакомпетентності нині посідає важливе місце в контексті реформування освіти. Це зумовлено тим, що постійно збільшуються обсяги інформації, з-посеред яких є чимало провокаційної, маніпулятивної, а почасти такої, що містить змістові помилки. Водночас в умовах інформаційного вибуху триває освітній процес, якість якого мають забезпечити вчителі, що паралельно зі своїми учнями опановують навички інфомедійної грамотності. У такій ситуації кожен навчальний предмет стає основою для імплементації медійного компонента.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження шляхів формування інфомедійної грамотності на матеріалі роману Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом», який за

програмою «Зарубіжна література» для загальноосвітніх навчальних закладів вивчають у 9 класі. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати важливість інфомедійної грамотності для ефективної організації сучасного освітнього процесу;
- визначити складники медіакомпетентності;
- проаналізувати можливості роману «451° за Фаренгейтом» для формування названої компетентності;
- запропонувати завдання, спрямовані на розвиток визначальних характеристик медіаграмотної людини, а саме: критичного мис-

лення, уміння працювати з різними джерелами інформації, уміння взаємодіяти в команді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із питань упровадження медіаосвітнього компонента загалом і на уроках зарубіжної літератури зокрема є чимало досліджень, а саме: Л. Башманівської та В. Башманівського (2018), О. Дем'яненко (2017), О. Кукленко (2017), О. Свириденко та К. Хоми (2015), В. Шуляра (2010). Необхідно згадати й автора класичної медіатеорії Маршалла Маклюєна. У своїй роботі «Розуміння медіа: розширення людини» (McLuhan M., 1964) він пише про складники медіапростору як нові форми людського існування в різних матеріальних носіях: фотографіях, одязі, грошах, коміксах тощо. Суголосною є позиція професора Олени Ісаєвої, яка стверджує, що медіа – це «засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, поширення, сприйняття інформації й обміну її між автором і масовою аудиторією» (Ісаєва О. О., 2018, с. 4). Низку досліджень представлено в збірниках матеріалів міжнародної науково-методичної конференції з медіаосвіти й медіаграмотності, ініційованої Академією української преси (2013–2020). Варто зупинитись і на матеріалах IREX в Україні, за якими інфомедійна грамотність передбачає не лише орієнтування в медіапросторі, а й уміння взаємодіяти в команді, ширше – у соціумі («Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес», 2019–2020).

Кожен із названих медіааспектів актуальний для сучасного уроку зарубіжної літератури, що потребує інноваційних форматів, засобів, методів і прийомів подання матеріалу; нових способів взаємодії не лише в мережевому просторі, але й в офлайн-новому режимі. Для цього потрібно на основі тексту художнього твору вибудувати серію таких завдань, які стануть засобом формування і подальшого вдосконалення складників інфомедійної грамотності.

Уважаємо за доцільне розпочати дослідження можливостей творів зарубіжної літератури для формування медіакомпете-

тентностей із роману Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом», незважаючи на те, що твір опублікований 1953 року, коли найбільше відчутним був, напевно, вплив телебачення. Власне цей складник є найважливішим для самого автора, про що він говорив в одному зі своїх інтерв'ю: «Турбувала мене не свобода, а люди, яких телебачення перетворює на ідіотів. «451° за Фаренгейтом» не про цензуру, він про недолугий вплив популярної культури через ТБ та новини, про розповсюдження величезних екранів та про бомбардування «фактиками». Усі програми на телебаченні не дають тобі нічого, крім цих «фактиків». Вони скажуть вам, коли Наполеон народився, але не скажуть, ким він був насправді» («Про що насправді Рей Бредбері написав свою книгу «451° за Фаренгейтом»?», 2017). У ХХІ столітті «фактиками» перенасичене інформаційне поле людини, тому педагог і тим паче учень мають навчитися визначати надійні орієнтири. Відповідно проблематика роману, заявлена авторами названої вище програми, потребує розширення, уточнення: «Тривога за майбутнє суспільства. Тема знецінення культури. Провідні мотиви твору – книги (читання), пожежі, тотальний контроль, інакомислення тощо. Натовп і влада. Важке прозріння особистості в тоталітарному суспільстві» («Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015–2017 рр.), с. 61). Очевидно, що виконання програмових вимог є обов'язковим, водночас думка самого автора про головну проблему, порушену в романі також має бути враховано. Отже, на прикладі «451° за Фаренгейтом» варто продемонструвати вплив медіа в різних формах вияву на людей, зокрема учнів. Для цього необхідно дібрати вправи, спрямовані на подолання певної медіазалежності, формування вміння критично осмислювати інформацію, розміщену в інтернеті, працювати в команді, взаємодіяти для вирішення тих чи тих питань.

Популярним джерелом отримання інформації в інтернет-просторі є вільна енциклопедія «Вікіпедія». Одним із пер-

ших завдань на уроці вивчення названого роману може бути зіставлення відомостей про автора українською й англійською мовами. Після опрацювання матеріалів учням можна запропонувати створити власну версію українськомовної статті, доповнивши інформацією з англійськомовного або інших джерел, запропонованих учителем або самостійно дібраних. Така вправа спрямована на формування власне інформаційної грамотності, із-поміж складників якої виокремлюють уміння «ефективно шукати інформацію; працювати з джерелами й першоджерелами» («Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес, 2019–2020).

Ознакою інфомедійної грамотності є вміння розпізнавати фейки й різні інструменти маніпуляції: заголовки, тексти, що значно впливають на емоційну сферу користувача. Наприклад, на сайті tsn.ua у розділі «Наука та ІТ» 2012 року опубліко-

вано статтю із заголовком «Пророцтва Рея Бредбері, що збулися: Facebook, банкомат і навушники» і підзаголовком «Геніальний фантаст передрік також телевізори з плоским екраном та автівки зі штучним інтелектом» («Пророцтва Рея Бредбері, що збулися: Facebook, банкомат і навушники», 2012). 2019 року на сайті ukr.media в розділі «Наука та техніка» розміщено статтю зі схожим заголовком: «У 20 столітті письменник Рей Бредбері передбачив майбутнє. Ось 9 речей, які збулися» («У 20 столітті письменник Рей Бредбері передбачив майбутнє», 2019). Для створення вправи з формування такої компетентності, як стійкість до впливів, фактчекінг можна використати лише заголовки, але для більш ґрунтовної роботи варто звернутися до статей для зіставлення з текстом роману та результати дослідження представити у форматі таблиці (таблиця 1).

Таблиця 1

<i>Інтернет-версія винаходу Рея Бредбері</i>	<i>Опис винаходу в романі «451° за Фаренгейтом»</i>
«Радіопередавачі-«черепашки», які щільно прилягають до вух і відтворюють звук без проводів. Це точна копія Bluetooth-навушники AirPods» («У 20 столітті», 2019)	«<...> у вухах манюсінькі «Черепашки», радіоприймачі втулки» (Бредбері Р., 1985, с. 18)
«Творці соціальної мережі Facebook назвали так комунікаційний вузол, за допомогою якого користувачі можуть відправляти й отримувати повідомлення» («Пророцтва Рея», 2012). «За допомогою них (величезних телевізорних стін – курсив наш Д. Л.) держава забезпечує населення контентом, що не перевантажує мозок. У наш час стін-екранів поки немає, зате є величезні плоскі РК-телевізори, зокрема й розміром зі стіну» («У 20 столітті», 2019)	«телевізорна кімната» (Бредбері Р., 1985, с. 26). «<...> ящики жартів, музична стіна: по ній бігають барвисті візерунки» (Бредбері Р., 1985, с. 40)
Опис ще однієї сучасної технології – цілодобових банкоматів. Вони мають трохи не такий вигляд, як їх уявляв письменник, але це теж, по суті, роботи («У 20 столітті», 2019)	«Монтег ішов від станції метро – у кишені лежали гроші (він уже відвідав банк, який працював цілодобово <...>)» (Бредбері Р., 1985, с. 110)

<p>«Сенсаційність ЗМІ. Ідея фантаста виявилася разюче пророкою: так, на початку 1990-х американські канали придумали транслювати поліцейські погоні в прямому ефірі. Для цього вони використовують гелікоптери з камерами на борту. Нерідко глядачі бачили, як злочинці ранять інших людей, поліцейських і навіть убивають себе» («У 20 столітті», 2019)</p>	<p>«Якщо зараз на нього наведуть телевізійні камери, глядачі побачать двадцять мільйонів Монтегів, що біжать, – як у давньому кіноводевілі з поліцаями і злочинцями, з переслідувачами й переслідуваними, з мисливцями й звіриною: він бачив цей водевіль тисячу разів. За Монтегом женуться зараз двадцять мільйонів гончаків <...>» (Бредбері Р., 1985, с. 162)»</p>
--	--

Джерело: складено автором самостійно

Очевидно, що в проаналізованих матеріалах інтернет-видань можна простежити авторську інтерпретацію винаходів Бредбері. До того ж, деякі девайси, вигадані письменником-фантастом, залишилися поза увагою дописувачів названих вище сайтів, а саме: «<...> засунув руку в спеціальний отвір у дверях свого будинку й вони у відповідь на його доторк відчинилися» (Бредбері Р., 1985, с. 16); «гучномовець біля вхідних дверей» (Бредбері Р., 1985, с. 66). Учні можуть запропонувати власну версію переліку й опису винаходів, послуговуючись сучасною лексикою, адже, очевидно, що всередині ХХ століття про соціальну мережу «Фейсбук» не йшлося.

Окрім того, цікавим матеріалом для організації фактчекінгу є дописи інтернет-форумів, де користувачі дискутують із приводу помилки в назві роману. Ідеться про хибне використання автором шкали вимірювання температури за Фаренгейтом, адже папір займається за 451°, але за шкалою Цельсія. Отже, учням можна запропонувати проаналізувати не лише обговорення, а й наукові дані, наприклад, із журналу австралійських пожежників «Вогневий пункт» («Firepoint»), де зазначено, що папір займається за температури 218–246° С (Cafe T., 2007), що за Фаренгейтом дорівнює приблизно 425°. Можна згадати й про таке «забуте» джерело інформації, як звичайна паперова енциклопедія або підручник з охорони праці чи безпеки життєдіяльності, що в контексті вивчення

роману про знищення книжок буде особливо актуальним. Згадуючи наведену вище цитату Рея Бредбері про «фактики», учні мають зробити висновок, із якою метою користувачі Всемережжя піддають сумніву правильність назви роману.

Формування візуальної грамотності можна вибудувати в кількох варіантах. По-перше, запропонувати дослідити різні медіапродукти, або медіатексти. Серію вправ варто розпочати з аналізу обкладинок різних видань роману як мовою оригіналу, так і перекладних. Педагог може самостійно створити макети обкладинок, наприклад, за допомогою онлайн-сервісу графічного дизайну «Канва» (www.canva.com), допустивши такі види «помилки»: орфографічно неправильне написання імені або прізвища автора (особливо англійською мовою); використання світлин або іншої візуалізації, що не відповідає змісту роману, але містить зображення пожежників, вогню, книжок у вогнищі тощо. Це може бути випереджальним завданням, спрямованим на активізацію уваги читача.

Домашнім завданням, що передуватиме прочитанню твору, може бути перегляд буктрейлера або відеопрезентації роману, що у відеохостингу «Ютуб» розміщено із приміткою «буктрейлер». Запропонований до перегляду відеоматеріал можна проаналізувати за таким планом: 1. Оригінальність сценарію. 2. Емоційний вплив (інтрига). 3. Загальна якість відеоряду. 4. Аналіз елементів відеоряду (знаки, симво-

ли, кольори, однотипність тощо). 5. Аналіз аудіосупроводу (авторство, доречність). 6. Тривалість (1–3 хвилини). 7. Читкість тексту (за наявності). 8. Збереження авторського права. 9. Висновок. У такий спосіб учні навчаться розрізняти види медіатекстів, зокрема буктрейлер як рекламу книги, що неодмінно повинна містити елемент інтриги, від псевдореклами: відеопрезентацій, компіляцій уривків з екранізації(й) тощо.

По-друге, візуальна компетентність потребує і створення власного медійного продукту, у якому необхідно представити одну з проблем, порушених у творі. Окрім того, можна запропонувати створити зорове втілення провідного концепту роману – вогню, а також його «антагоніста» – води. Для цього в пригоді буде дослідження Юлії Давидюк і Наталії Панасенко «Утілення чоловічого й жіночого: вогонь і вода в (науковій) фантастиці Рея Бредбері» («Figuring the Male and Female: Fire and Water in Bradbur's (Science) Fiction») (Davydyuk Yu., Panasenko N., 2016).

Готуючи таке завдання, варто скористатися програмовими рекомендаціями й репрезентувати мініпроект як інфографіку, інформаційне гроно чи кластер. Потрібно бути обережними з так званими інноваційними формами візуалізації, зокрема, складаючи ментальну карту (mind map, 2006), керуватися рекомендаціями її автора – Тоні Бюзена, англійського консультанта з питань освіти.

Із-поміж складників інфомедійної грамотності є «соціальна толерантність», що передбачає етичне спілкування. Для формування такої навички необхідно організувати роботу в колективі. Зауважимо, що цей формат взаємодії залежить від кількості учасників, яких можна об'єднувати в пари, четвірки, команди. Так, вправа «Чотири кути» («Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес», 2019–2020) допоможе ретельно обговорити порушену педагогом проблему з різних позицій. Для цього заздалегідь необхідно продумати чотири короткі твердження за темою, що про-

вокуватимуть емоційну реакцію. Кожне з них необхідно записати на окремому аркуші й розмістити на стіні кабінету, але так, щоб біля кожного було достатньо місця для групи учнів, які можуть вибрати той чи той кут, де пояснюватимуть свою позицію. Під час виконання цієї вправи учасники обговорення можуть змінювати свою думку, послушавши своїх колег, і змінювати місце. Наприклад, брендмейстер Бітті, керівник пожежників-знищувачів книжок, стверджує: «XX століття – темп прискорюється. Обсяг книжок зменшується» (Бредбері Р., 1985, с. 68). Доцільно обговорити, чому люди перестали читати, і запропонувати такі відповіді: 1) із власної волі; 2) через заборону влади; 3) через брак часу; 4) через переобтяження інформацією. Учитель обумовлює, що відповіді учнів мають бути обґрунтовані відповідно до тексту роману або спиратися на актуальну життєву ситуацію. Більш загальними є такі дискусійні питання: чи потрібно читати в епоху Google? Чи читатимуть люди в майбутньому? Відповіді будуть універсальними: так; ні; не знаю; мабуть (проміжна позиція).

Іншою версією групової взаємодії може бути батл (змагання): читати чи не читати. Перемагає та команда, яка зможе навести більше аргументів на користь своєї позиції. Для тих учнів, які вважають, що читати не потрібно, можна запропонувати поради автора роману, із яких текстів треба починати. Про це в збірці порад «Як писали класики» зауважує Ростислав Семків: «Бредбері радить починати з поезії – читати трохи віршів кожен день, адже добра поезія загострює дію наших відчуттів та дарує нам парадокси цікавих метафор. <...> Адже поезія сильніше, ніж проза, залежить від мови та щільніше працює із нею. Якщо коротко, він радить читати модерністів» (Семків Р., 2016, с. 99).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, запропоновані завдання за романом Рея Бредбері «451°С за Фаренгейтом» допоможуть розвинути навички критичного мислення; уміння працювати з джерелами інформації, зокрема

з першоджерелами; перевіряти достовірність різних даних; аналізувати медіатексти й створювати авторські; працювати в командах, різних за складом; дотримувати принципів етичного спілкування. Із-поміж наведених вправ педагог вибере оптимальні для своїх умов – залежно від кількості учнів у класі, рівня їхньої успішності тощо. Окрім того, інструкції до виконання варто використовувати для створення власних

вправ для занять за іншими темами.

Безперечно, формування інфомедійної грамотності вимагає системної реалізації, учитель має пропонувати учням 1–2 вправи на кожному уроці зарубіжної літератури, тому перспективами подальших досліджень є аналіз програмових творів і розроблення за їхніми текстами завдань, спрямованих на розвиток медіакомпетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом: роман та оповідання / Бредбері Рей. – К. : Веселка, 1985. – 367 с.
2. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015–2017 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/syQKCSXV>
3. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». – К. : IREX в Україні, 2019–2020.
4. Ісаєва О. О. Медіаосвітні технології вивчення зарубіжної літератури у школі / Олена Ісаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/uynANKn>
5. Пророцтва Рея Бредбері, що збулися: Facebook, банкомат і навушники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/MyQKJUg>
6. Про що насправді Рей Бредбері написав свою книгу «451° за Фаренгейтом»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/jybCZnn>
7. Семків Р. Як писали класики: поради, перевірені часом / Ростислав Семків. – К. : Пабулум, 2016. – 240 с.
8. У 20 столітті письменник Рей Бредбері передбачив майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/science/399380/>
9. Cafe T. Physical constants for investigators // Tony Cafe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/QuyE6lOX>
10. Davydyuk Yu., Panasenko N. Figuring the male and female: fire and water in Bradbury's (science) fiction / Yuliya Davydyuk, Nataliya Panasenko // *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava.* Warsaw: De Gruyter Open, vol. 1 (1), June 2016. – P. 4–74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/SyTLYEn>. DOI: 10.1515/lart-2016-0001
11. McLuhan M. Understanding media. The extensions of man / Marshall McLuhan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ZyQLqwW>

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОМЕДИЙНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Лукьяненко Дария,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры теории и
методики языково-литературного
и художественно-эстетического образования
Николаевский областной институт

последипломного педагогического образования

ул. Адмиральская, 4-а,

54001, г. Николаев, Украина

dariia.lukianenko@moippo.mk.ua

В статье рассмотрена важность инфомедийной грамотности в контексте образовательного процесса. Сделан акцент на возможностях предмета «Зарубежная литература», где переводные произведения позволяют расширить базу источников для формирования составляющих медиакомпетентности.

В помощь педагогу предложен ряд заданий, реализуя которые, как учитель, так и ученики смогут усовершенствовать навыки работы с интернет-источниками, умение работать в команде на принципах этичного общения, а также учиться продуцировать качественные медиатексты, которые будут свидетельствовать о высоком уровне инфомедийной грамотности и культуры.

Ключевые слова: *инфомедийная грамотность; критическое мышление; медиапространство; фактчекинг; этичное общение.*

THE WAYS OF INFOMEDIA COMPETENCE FORMATION IN LESSONS OF FOREIGN LITERATURE

Lukianenko Dariia,

Candidate of Philological Sciences

Associate Professor

the Department of Theory and Methods

of Language, Literature, Art and Aesthetic Education

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute

4-a Admiralska Street, Mykolaiv, 54001, Ukraine

dariia.lukianenko@moippo.mk.ua

The article analyzes the importance of infomedia literacy in the educational context. Different scientists' views on the «media» concept and its components are considered. Emphasis is placed on the possibilities of the subject «Foreign Literature». It has been found that translated works are more promising for the media competence formation. This is due to the fact that while doing some learning tasks it is advisable to compare the original text and its translation. The Ray Bradbury's novel «Fahrenheit 451» is taken as the basis for proving this opinion. The text written in the middle of the XX century is still relevant for high-tech XXI century. The article considers the writer's opinion on the major problem of the novel – the negative impact of television on an information consumer. Today the information pressure is increasing as well as the number of influence channels. The result is the same. Thus this outstanding science fiction novel is a valuable material for the media literacy formation.

To help a teacher the article offers a number of tasks based on «Fahrenheit 451». Due to them teachers and students will be able to improve their skills in working with Internet sources and they will learn to distinguish informative content from manipulative.

There are selected exercises for working with different types of media texts such as covers, infographics, book trailers, video presentations, etc. The purpose of such tasks is learning how to consume high quality media products and how to create original ones.

There are given tasks for practicing ethical teamwork. Such exercises will help to group students and teach them to express their opinion clearly and concisely, to argue it, to listen and

hear the other people's views, perceiving and respecting everyone's position.

The article defines the further research prospects of the «Foreign Literature» program works in terms of media culture formation.

Keywords: critical thinking; ethical communication; infomedia literacy; media space; fact-checking.

REFERENCES

1. Bredberi, R. (1985). *451° za Farenheitom: roman ta opovidannia* [451 ° Fahrenheit: novel and short story]. K.: Veselka (ukr).
2. Cafe, T. (2007). Physical constants for investigators. Retrieved from: <https://cutt.ly/QyE6lOX> (eng).
3. Davydyuk, Yu., & Panasenko, N. (2016). DOI: 10.1515/lart-2016-0001 Figuring the male and female: fire and water in Bradbury's (science) fiction. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, vol. 1 (1), June, 4–74. Retrieved from: <https://cutt.ly/SyTLYEn> (eng).
4. *Intehratsiia infomediinoi hramotnosti u navchalnyi protses (2019–2020). Navchalno-metodychni materialy proiektu «Vyvchai ta rozrizniai: info-mediina hramotnist»* [Integration of infomedia literacy into the educational process. Educational and methodical materials of the project «Study and distinguish: info-media literacy»]. Kyiv: IREX in Ukraine (ukr).
5. Isaieva, O. (2018). Mediaosvitni tekhnolohii vyvchennia zarubizhnoi literatury u shkoli [Media educational technologies for studying foreign literature at school]. Retrieved from: <https://cutt.ly/uynANKn> (ukr).
6. McLuhan, M. (1964). *Understanding media. The extensions of man*. Retrieved from: <https://cutt.ly/ZyQLqW> (eng).
7. Prorotstva Reia Bredberi, shcho zbulysia: Facebook, bankomat i navushnyky (2012). [Ray Bradbury's prophecies come true: Facebook, ATM and headphones]. Retrieved from: <https://cutt.ly/MyQKJU> (ukr).
8. Pro shcho naspravdi Rei Bredberi napysav svoiu knyhu «451° za Farenheitom»? (2017). [What did Ray Bradbury actually write his book 451° Fahrenheit about? [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cutt.ly/jybCZnn> (ukr).
9. Semkiv, R. (2016). *Yak pysaly klasyky: porady, perevireni chasom* [As the classics wrote: time-tested tips]. K.: Pabulum (ukr).
10. U 20 stolitti pysmennyk Rei Bredberi peredbachyv maibutnie (2019). [In the 20th century, writer Ray Bradbury predicted the future]. Retrieved from: <https://ukr.media/science/399380/> (ukr).
11. Zarubizhna literatura. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 5–9 klasy (2012 r. zi zminyamy 2015–2017 rr.) [Foreign literature. The program for secondary schools. Grades 5–9 (2012 with changes in 2015–2017)]. Retrieved from: <https://cutt.ly/syQKCXV> (ukr).